

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ**

Федчишина Юлія Вячеславівна

УДК 364.694-7:378.018-056.2/.3](043,3)

**ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД СТУДЕНТІВ З ОСОБЛИВИМИ
ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ЗВО**

спеціальності 231 – «Соціальна робота»

АВТОРЕФЕРАТ

магістерської роботи

за освітньо-професійною програмою «Соціальна робота»

Миколаїв – 2020

Магістерською роботою є рукопис.

Роботу виконано в Чорноморському національному університеті імені Петра Могили, Міністерство освіти і науки України.

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК: кандидат педагогічних наук, доцент б.в.з.

ФАЙЧУК Олена Леонідівна

Чорноморський національний
університет імені Петра Могили

РЕЦЕНЗЕНТ:

кандидат наук з державного
управління, доцент

Штиршов Олександр Миколайович

Чорноморський національний
університет імені Петра Могили.

Захист відбудеться 26 лютого 2020 року о 10.00 на засіданні кафедри соціальної роботи, управління і педагогіки Чорноморського національного університету імені Петра Могили, за адресою: 54003, м. Миколаїв, вул. 1-а Воєнна, 2.

З роботою можна ознайомитись на кафедрі соціальної роботи, управління і педагогіки Чорноморського національного університету імені Петра Могили, за адресою: 54003, м. Миколаїв, вул. 1-а Воєнна, 2.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. На сучасному етапі розвитку українського суспільства все більшої актуальності набувають питання рівності та доступності осіб з особливими освітніми потребами до навчання починаючи з дитячого садку та закінчуючи закладами вищої освіти. Аналіз досвіду європейських країн засвідчує позитивний вплив інклюзивної освіти не лише на учнів та студентів, а й інших учасників освітнього процесу. Разом з тим, навчання для молоді з особливими освітніми потребами ускладнюється рядом проблем: архітектурна непристосованість споруд, недосконале нормативно-правове забезпечення, нестача фінансування закладів освіти, недосконала адаптованість навчальних програм, ускладнена адаптація в період навчання, неготовність студентського колективу та недостатня фахова підготовка викладачів. Окреслена проблематика та стратегічні зміни в системі освіти України підіймають питання інклюзивності навчання та необхідності впровадження психологічного супроводу, як однієї із умов успішної інтеграції студентів з особливими освітніми потребами.

Психологічний супровід студентів з особливими освітніми потребами покликаний забезпечити необхідні організаційно-педагогічні умови, орієнтовані на внутрішні резерви особистості з метою максимального включення її до навчання. Його психологічний аспект полягає в життєвому самовизначенні студента, у підготовці до здійснення вибору у кризових ситуаціях, саморозкритті та усуненні суб'єктивних перешкод до розвитку, у зміцненні психологічної стійкості.

Процес соціального супроводу досліджували коло таких науковців, як: В. Беха, А. Капська, М. Лукашевич, І. Пеша, М. Туленкова – розглядали різні тлумачення даного процесу та визначали їх суть. Феноменом психологічного супроводу безпосередньо займалися: М.Р. Бітянова, С.І. Головаха, А. П.Журавель, Є. І. Казакова, М. В. Савчин – піднімали питання щодо походження психологічного супроводу та розглядали його як комплексний підхід. Питання актуальності інклюзивного навчання та специфіки його організації висвітлювались у працях таких науковців: І.Зверева, І.Єрмаков, Н.Савінова, М.Савчин та ін. Недостатня висвітленість проблеми в науковій літературі та окреслена актуальність зумовила вибір теми дослідження: **«Психологічний супровід студентів з особливими освітніми потребами в умовах ЗВО».**

Мета магістерської роботи – теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка ефективності процесу психологічного супроводу студентів з особливими освітніми потребами в умовах ЗВО.

Для досягнення поставленої мети сформовано наступні **завдання** магістерської роботи:

- розкрити сутність психологічного супроводу студентів з особливими освітніми потребами;
- охарактеризувати фактори, які детермінують процес психологічного супроводу студентів з особливими освітніми потребами;
- проаналізувати зарубіжний та вітчизняний досвід психологічного супроводу студентів з особливими освітніми потребами;
- на основі експериментального дослідження розробити шляхи удосконалення психологічного супроводу студентів з особливими освітніми потребами.

Об'єктом магістерської роботи є процес психологічного супроводу студентів з особливими освітніми потребами.

Предметом магістерської роботи є шляхи удосконалення психологічного супроводу студентів з особливими освітніми потребами в умовах ЗВО.

Для досягнення мети і реалізації завдань дослідження було використано наступні **методи** дослідження, а саме: *теоретичні* – теоретичний аналіз наукової літератури і нормативних документів, синтез, порівняння, узагальнення і систематизація одержаних даних із метою дослідження різних поглядів вітчизняних і зарубіжних науковців щодо проблеми психологічного супроводу студентів з особливими освітніми потребами; моделювання – для розроблення програми психологічного супроводу студентів з особливими освітніми потребами в умовах ЗВО; *емпіричні* – спостереження, анкетування, статистичні методи обробки емпіричних даних, аналіз даних, інтерпретація та узагальнення результатів дослідження, констатувальний і формувальний експерименти з метою перевірки ефективності запропонованих шляхів удосконалення процесу психологічного супроводу студентів з особливими освітніми потребами.

Наукова новизна та теоретична значущість дослідження полягає в тому що:

вперше обґрунтовано шляхи удосконалення процесу психологічного супроводу студентів з особливими потребами в умовах ЗВО;

уточнено поняття «психологічний супровід» студентів з особливими освітніми потребами як умови підвищення їх адаптаційних можливостей, що позитивно впливає на адаптацію цієї категорії до умов навчання у ЗВО;

набули подальшого розвитку наукові уявлення про фактори, що ускладнюють процес психологічного супроводу студентів з особливими

освітніми потребами в умовах ЗВО та аналіз практичного досвіду реалізації психологічного супроводу студентів з особливими освітніми потребами.

Практична значущість роботи полягає у тому, що її результати можуть бути використані в процесі загально-педагогічної і спеціальної підготовки майбутніх соціальних працівників в ході вивчення таких дисциплін, як: «Технології соціальної роботи з різними категоріями клієнтів», «Соціальна робота у різних сферах», «Психологія», «Соціальна та корекційна педагогіка» тощо.

Експериментальною базою дослідження виступив Науково дослідно-практичний центр з питань інклюзії та реабілітації Чорноморського національного університету імені Петра Могили.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження обговорювались на XXI Всеукраїнській науково-практичній конференції: Могилянські читання – 2018: «Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти» (м. Миколаїв, 16 листопада 2018 р.); XIII Міжнародна наукова конференція «Ольвійський форум 2019: «Залучення патріотично активної молоді до розвитку громадянського суспільства як чинник соціальної безпеки України» (м. Миколаїв, 5 червня 2019 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні проблеми протидії дискримінації в українському суспільстві» (19 квітня 2019 р.); Науково-практична конференція «Лісабонський договір - 10 років після набуття чинності. Що змінилося у функціонуванні ЄС?» (2 грудня 2019 р.).

Публікації. Основні теоретичні та методологічні положення роботи представлені у 5 публікаціях автора, з них 1 розділ у колективній монографії та 4 – матеріали конференцій.

Структура роботи. Робота складається із вступу, 2-х розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (67 найменувань). Загальний обсяг роботи становить 105 сторінок, із них - 82 сторінки основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми магістерської роботи, представлено мету і завдання, визначено об'єкт та предмет, сформульовано методологію дослідження, показано теоретичну і практичну значущість отриманих результатів, апробацію результатів.

У першому розділі «**Теоретичні засади дослідження психологічного супроводу студентів з особливими освітніми потребами**» було розглянуто

наукові підходи щодо визначення сутності та особливостей психологічного супроводу студентів з особливими освітніми потребами; охарактеризовано фактори, які детермінують процес соціалізації студентів з особливими освітніми потребами; проаналізовано зарубіжний та вітчизняний досвід психологічного супроводу студентів з особливими освітніми потребами.

З'ясовано, що психологічний супровід – це комплекс заходів, які спрямовані на покращення соціально-психологічного клімату та адаптаційних можливостей студентів з особливими освітніми потребами. Науковці, вивчаючи сутність поняття психологічного супроводу, розглядають його як багатовимірний процес, що фіксується на позитивних сторонах та перевагах студента і здійснює вплив на психологічну складову студента з особливими освітніми потребами.

Виявлено ряд факторів, які визначають та впливають на процес соціалізації студентів з особливими освітніми потребами в умовах ЗВО. Насамперед, це різноманітні соціальні інститути: сім'ї, освіти, політики, релігії, а також – друзі та особистісні психологічні настанови. Саме ці агенти соціалізації здійснюють вплив на психологічне самосприйняття та самоідентифікацію студента з особливими освітніми потребами.

Проаналізовано зарубіжний та вітчизняний досвід психологічного супроводу студентів з особливими освітніми потребами. Наявність психологічних служб у вищих навчальних закладах в Україні є позитивним напрямком змін в освітньому інклюзивному середовищі. Психологічний супровід за кордоном має значний розвиток та здійснюється на засадах гуманності, клієнтоцентризму та толерантності.

У другому розділі **«Експериментальне дослідження щодо удосконалення процесу психологічного супроводу студентів з особливими освітніми потребами в умовах ЗВО»** було описано по-перше організацію експериментального дослідження; по-друге зміст та аналіз результатів експериментального дослідження з питань психологічного супроводу студентів з особливими освітніми потребами в умовах ЗВО; по-третє шляхи удосконалення процесу психологічного супроводу студентів з особливими освітніми потребами.

Експериментальне дослідження щодо удосконалення психологічного супроводу було проведено серед студентів з особливими освітніми потребами та викладачів факультету економічних наук, що передбачало три етапи: підготовчий, діагностичний та аналітичний. Під час основного етапу було відібрано діагностичні методики: анкета, розроблена автором дослідження, Багаторівневий особистісний опитувальник «Адаптивність» (А.

Г. Маклаков, С. В. Чермянін), Методика діагностики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса і Р. Даймонда.

За результатами опитування викладачів було виявлено, що рівень їх обізнаності про психологічний супровід студентів з особливими освітніми потребами сягає низького рівня.

У результаті проведення діагностичного дослідження серед студентів з особливими освітніми потребами було встановлено, що їм притаманний низький адаптації; невисокий показник самосприйняття, що засвідчує наявність труднощів з приводу прийняття себе таким, якими вони є, вони не можуть розслабитися та бути собою; потребами показник емоційного комфорту на середньому рівні, що говорить про те що, студенти час від часу перебувають у стані емоційної рівноваги, захищеності та безпеки.

Основна частина експериментального дослідження передбачала розробку та реалізацію програми заходів з психологічного супроводу студентів з особливими освітніми потребами та викладачів економічних кафедр університету.

Для викладачів було проведено ряд заходів, що були спрямовані на подолання комунікативних та емоційних бар'єрів, визначення сутності та здійснення психологічного супроводу, обговорення невідкладних питань стосовно важливості запровадження інклюзивної освіти та відповідальності держави і громадянського суспільства. В результаті чого було здійснено повторне опитування, що показало позитивну динаміку змін (Табл.1.).

Таблиця 1

Результати щодо рівня обізнаності про психологічний супровід студентів з ООП

Поставлені запитання	Етапи	
	На початку експерименту	По закінченню експерименту
Чи знаєте Ви, що таке психологічний супровід?	Так – 45%	Так – 100%
Як Ви гадаєте, чи здійснюється психологічний супровід в університеті?	Так – 55%	Так – 100%
Як, на вашу думку, здійснюється психологічний супровід студентів з ООП?	Здійснює психолог – 60%	Здійснює психолог – 100%
Чи виникають у Вас внутрішні бар'єри щодо спілкування зі студентами з ООП?	Важко спілкуватися – 50%	Важко спілкуватися – 10%

Студентам було запропоновано: групи психологічної підтримки, тренінгові форми роботи щодо подолання рівня стресу, визначення життєвих цінностей та мотивації, перегляд тематичних відеороликів. Після реалізації запропонованих заходів було проведено повторне опитування, яке продемонструвало позитивну динаміку (Рис. 1) у виявленні рівня соціально-психологічного клімату та ефективності проведення психологічного супроводу: покращився рівень адаптації (до експерименту становив 12%, після проведення експерименту - 64%); знизився рівень стресу в стінах університету (показник знизився на 40%); підвищення рівня емоційного та психологічного самопочуття (до формувального експерименту 25%, після проведення заходів – 75%), підвищився рівень самосприйняття (до експерименту становив 41% після – 67%) та прийняття інших (під час констатувального експерименту – 32%, під час формувального – 63%), показник емоційного комфорту значно підвищився (констатувальний експеримент – 44%, формувальний – 71%).

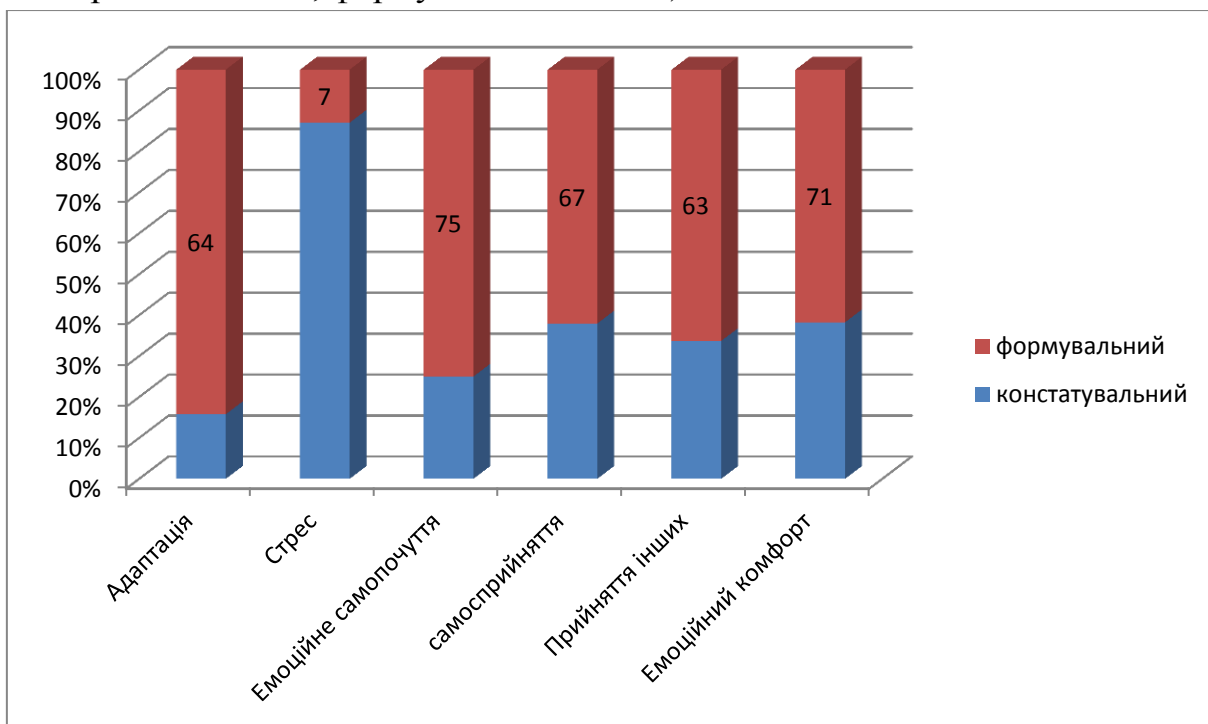

Рис. 1 Основні показники щодо визначення рівня соціально-психологічного клімату в умовах ЗВО

Також були розроблені шляхи удосконалення процесу психологічного супроводу студентів з особливими освітніми потребами: здійснення просвітницької роботи викладацького складу університету і студентів щодо основ надання психологічної підтримки та навичків безбар'єрного спілкування; створення університетського телефону довіри; допомога у

вигляді психологічних груп підтримки; тренінгові психологічні заняття; кооперативне навчання; створення кабінетів психологічного розвантаження тощо.

ВИСНОВКИ

Науковий аналіз досліджуваної проблеми та результатів проведеної експериментальної роботи дає підстави зробити наступні висновки:

1. Розкривши теоретичні аспекти понять «соціальний супровід» і «психологічний супровід», ми дійшли висновку, що «психологічний супровід» – це комплекс заходів, що спрямований на покращення соціально-психологічного клімату та сприяння нормальної акомодатії студентів з особливими освітніми потребами. Також психологічний супровід включає різні форми, методи, прийоми які підбираються індивідуально до особливостей особистості. Відповідно до моделі соціального супроводу, психологічний супровід здійснюється поетапно та має на меті поступове включення в програму психологічного супроводу.

2. Охарактеризувавши фактори, які детермінують процес психологічного супроводу студентів з особливими освітніми потребами, ми можемо узагальнити наступне. Позитивний чи негативний вплив здійснюють агенти соціалізації особистості, а саме: вплив сімейного середовища, що здійснюється через моральну підтримку та прищеплення моральних принципів та зразків поведінки, кола рідних та друзів, що допомагають особам з особливими освітніми потребами налагоджувати соціальні зв'язки та сприяють саморозкриттю особистості, інститутів освіти, які надають сили для пошуку нових можливостей, дають змогу реалізуватися у професійному плані та особистісних психологічних настанов, які з плином часу студент з особливими освітніми потребами усвідомлює. За допомогою цих детермінантів, здійснюється вплив на психологічну складову осіб з особливими освітніми потребами, де в подальшому вона визначає свою поведінку, ставлення стосовно навколишнього середовища та людей в цілому.

3. Проаналізувавши зарубіжний і вітчизняний досвід психологічного супроводу студентів з особливими освітніми потребами, ми дійшли до ряду висновків. Створення психологічної служби в стінах вищих навчальних закладах є необхідною умовою запровадження надання психологічного супроводу студентів з особливими освітніми потребами. Наразі у більшості вищих навчальних закладів психологічна служба існує, що говорить про затребуваність даної структури. В Україні психологічна служба функціонує у

таких закладах вищої освіти як: Вінницький інститут університету «Україна», Дніпропетровський національний університет, Луганський національний університет ім. Т. Г. Шевченка, Луцький інститут розвитку людини, Полтавський інститут, Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди та ін. За допомогою специфічних методів роботи з клієнтами, психологічна служба в освітньому просторі забезпечує підвищення ефективності педагогічної роботи викладачів, підвищення якості надання академічних послуг та покращення навчальної діяльності студентів з особливими освітніми потребами.

В таких країнах, як Великобританія, Ізраїль, Німеччина, Польща, США та Швеція створені умови для психологічного супроводу студентів з особливими освітніми потребами. Пристосування до нових навчальних умов здійснюється ще до початку навчання, тобто здійснюється моніторинг осіб з особливими освітніми потребами та залучаються до профорієнтаційних заходів. Також певні університети висвітлюють і погані сторони, які наявні в університеті, щоб майбутній студент був обізнаний з приводу недоліків даного університету.

4. На основі експериментального дослідження було розроблено шляхи удосконалення процесу психологічного супроводу студентів з особливими освітніми потребами. Програма дослідження була спрямована на виявлення рівня соціально-психологічного клімату та ефективності проведення психологічного супроводу студентів з особливими освітніми потребами, рівня адаптивності до зовнішніх умов та діагностика соціально-психологічної адаптації. Це дає змогу прослідкувати реальний стан здійснення психологічного супроводу студентів з особливими освітніми потребами.

Було розроблено шляхи удосконалення процесу психологічного супроводу студентів з особливими освітніми потребами, що передбачає просвітницьку роботу викладацького складу університету про основи надання психологічної підтримки; просвітницька діяльність зі студентами щодо навичок безконфліктного спілкування з оточуючими, а саме зі студентами з особливими освітніми потребами та утворення конфліктної компетентності; створення університетського телефону довіри; допомога у вигляді психологічних груп підтримки, які є дієвим засобом подолання психологічних проблем; тренінгові психологічні заняття; кооперативне навчання, що сприяє налагодженню взаємопідтримки у групах, навичок соціальної компетентності та командної роботи; запровадження кабінету психологічного розвантаження, що здійснює терапевтичний вплив на емоційне самопочуття студентів з особливими освітніми потребами.

Дослідження не вичерпує всіх аспектів указаної проблеми. Перспективи подальших наукових пошуків вбачаємо у дослідженні процесу адаптації студентів з особливими освітніми потребами.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

1. Федчишина Ю. В. Проблеми прийому на роботу осіб з інвалідністю / Ю. В. Федчишина // Могилянські читання - 2018 : Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні : глобальний, національний та регіональний аспекти» : XXI Всеукраїнська науково-практична конференція : тези доповідей наукової конференції «Формування професійних компетентностей учнівської та студентської молоді в межах STEM-освіти». – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2018. – С. 88-89.

2. Федчишина Ю. В. Залучення молоді з особливими потребами до розвитку громадянського суспільства / Ю. В. Федчишина // Ольвійський форум – 2019 : стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі : XIII між нар. Наук. конф. М. Миколаїв : програма та тези : міжнар. наук.-практ. конф. 5 червня 2019 р., «Залучення патріотично активної молоді до розвитку громадянського суспільства як чинник соціальної безпеки України» / Чорном. нац. ун-т ім. Петра Могили. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2019. – С. 63-64

3. Федчишина Ю. В. Вплив детермінуючих факторів на процес соціалізації молоді з порушенням опорно-рухового апарату в умовах закладів вищої освіти / Ю. В. Федчишина // Невоїт Т. В. Проведення антидискримінаційної політики в містах України для громадських організацій на прикладі міста Миколаїв : методичний посібник / Т. В. Невоїт, О. В. Партенадзе. – Х.: ФОП БРОВІН О. В., 2019. - С. 114-117.

4. Федчишина Ю. В. Захист прав осіб з інвалідністю: досвід країн ЄС / Ю. В. Федчишина // Лісабонський договір – 10 років після набуття чинності. Що змінилося у функціонуванні ЄС? : Науково-практична конференція. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2019.- С. 63-64.

5. Федчишина Ю.В., Сичинская И.Н. Участие студенческой молодежи в политической жизни государства как проявление их гражданской позиции // Youth involvement in civil society development: current state and prospective trends. KatowiceSchoolofTechnology. Monograph 31., 2019 – 212 с. (Розділ 3.10. - С. 236-241).

АНОТАЦІЇ

Федчишина Ю. В. Психологічний супровід студентів з особливими освітніми потребами в умовах ЗВО. – Рукопис.

Магістерська робота на здобуття академічного ступеня магістра за спеціальністю – 231 «Соціальна робота». – Чорноморський національний університет імені Петра Могили, Миколаїв, 2020.

Магістерська робота присвячена вивченню проблеми здійснення психологічного супроводу студентів з особливими освітніми потребами в умовах ЗВО. Проведене дослідження дозволяє визначити що психологічний супровід впливає на самосприйняття та рівень психологічного благополуччя студента з особливими освітніми потребами. Тому здійснення психологічного супроводу студентів з особливими освітніми потребами є обов'язковою умовою успішності їх адаптації до навчально-виховних умов.

Ключові слова: психологічний супровід, студенти з особливими освітніми потребами, адаптація, ЗВО.

Fedchyshina Yu. V. Psychological support of students with special educational needs in terms of ZVO. - Manuscript.

Master's Degree for Academic Master's Degree in Specialty - 231 «Social Work». - Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, 2020.

The master's thesis is devoted to the study of the problem of psychological support of students with special educational needs in the conditions of ZVO. The conducted research allows to determine that psychological support influences the perception and level of psychological well-being of a student with special educational needs. Therefore, the psychological support of students with special educational needs is a prerequisite for the successful adaptation to educational conditions.

Keywords: psychological support, students with special educational needs, adaptation, ZVO.